

МЕЖДУНАРОДНОПРАВНА ОТГОВОРНОСТ ПРИ КИБЕРПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Драгомир Кръстев
Докторант в Института за държавата и правото
към Българска академия на науките

INTERNATIONAL RESPONSIBILITY FOR CYBERCRIMES

Dragomir Krastev
PhD student at the Institute of State and Law
at the Bulgarian Academy of Sciences

Резюме: В доклада се разгледани специфичните проблеми, свързани с реализирането на международноправната отговорност при извършване на киберпрестъпления. Акцентът е поставен върху отговорността на физическите и юридическите лица, както и тази на държавата като особен правен субект при разследването на киберпрестъпления.

Ключови думи: киберсигурност, киберпрестъпления, отговорност, разследване

Abstract: The manuscript examines the specific problems related to the realization of international legal responsibility in the commission of cybercrime. The emphasis is on the responsibility of individuals and legal entities, as well as that of the state as a special legal entity in the investigation of cybercrime.

Key words: cybersecurity, cybercrime, responsibility, investigation

Doi: <https://doi.org/10.36997/PPDD2022.61>

Въведение

Международноправното нарушение е действие или бездействие на държавата, което нарушава нейно международноправно задължение, установено от норма на международното право (Тункин 1986: 170). Държавата носи отговорност за действия и бездействия на нейни органи и длъжностни лица, които се намират в определена правна връзка с тази държава. Мястото на държавния орган, извършил

нарушението, в системата на държавното устройство няма никакво значение – могат да бъдат местни и централни органи.

Изложение

Международната отговорност бива два вида в зависимост от причинените вреди: политическа и материална. В рамките на политическата отговорност това са санкциите, ресторациите и сатисфакциите, а в рамките на материалната отговорност – репарациите и реституциите. Тя се изразява във и чрез юридическите последици, настъпващи за субекта на международното право, в резултат на извършено от него нарушение на международноправно задължение, произтичащо от договор, международен обичай или принцип на международното право.

Международните организации също могат да бъдат субект на международноправна отговорност в зависимост от международната им правосубектност.

Основание за възникване на юридическа отговорност в киберпространството, както и в традиционните правни отношения е правонарушението, извършено от субектите. Т.е. противообществено, противоправно, виновно извършено деяние на конкретен субект, забранено с юридически санкции (Бойчев 2003: 98).

Юридическата отговорност произтича от нарушаване на нормативно установени правила на поведение.

За реализацията на юридическата отговорност в киберпространството също е важно да се установи причинно-следствената връзка между негативните последици и извършените действия, нарушаващи правните предписания за дължимо поведение, действащи в интернет. Характерът на юридическата отговорност, главната цел на нейното прилагане не може да бъде сведена само до наказването на виновното лице. Водещата цел на прилагането ѝ е поддържане на ред и сигурност в киберпространството, основано на следването от субектите на установени норми от материалното право (Цакова 2014: 115).

В разглежданата сфера отговорността също може да бъде разграничена по видове в зависимост от характера на извършеното правонарушение – административна, гражданска, наказателна отговорност (Наумов 2002: 97).

В Съобщение на Европейската комисия за незаконната и вредна

информация в интернет¹ се налага мнението, че глобалната мрежа не създава обстановка на правен вакуум, тъй като всички участници (автори, доставчици на услуги и крайни потребители) са субекти по съответните закони на държавите членки.

Въпреки че доставчиците на достъп не контролират пряко информацията, достъпна чрез интернет, и не биха могли да носят отговорност за нея, имат възможността, разполагайки с технически средства, да въздействат до известна степен, в рамките на позволеното и възможното, върху отношенията в киберпространството, като отчитат границата между обвинението в цензура и попадането под отговорност.

Проучването на законодателството в различните държави показва, че в тях проблемът за отговорността на информационните посредници се решава различно, като могат да бъдат открити три основни подхода:

Според първия, използван в Китай и страните от Близкия Изток, доставчикът във всички случаи носи отговорност за действията на ползвателите, независимо от това дали е знаел за тях.

Съгласно втория подход, прилаган в законодателството на ЕС, доставчикът не носи отговорност в случаите, когато е изпълнил определени условия, свързани с характера на предоставяната услуга, взаимодействието със субектите на информационния обмен и третите лица, чиито права са нарушени.

Съгласно третия подход доставчикът не отговаря за действията на ползвателите (Цакова 2014: 123).

В киберпространството се развиват широк кръг отношения, които са разнородни по своя характер и субектен състав. Тяхната специфика се състои в наличието на нетрадиционни предпоставки – поддържана с технически средства среда с неопределени в пространствено отношение физически граници и субекти.

В този смисъл техническите средства са елемент от механизма на реализация на субективните права и изпълнението на юридическите задължения. Като част от този механизъм те са основна предпоставка за трудностите, свързани с правното регулиране на киберпространството, тъй като създават условия за несъответствия на

¹ Съобщение на Комисията от 1.3.2018 г. относно мерки за ефективна борба с незаконното съдържание онлайн (C (2018) 1177 final).

мярата на свобода, предоставено от обективното право и фактически достъпните способности за поведение (Цакова 2014: 131).

Отговорност на физически лица

За престъпления с международен характер отговарят винаги наказателноотговорни лица в съответствие с установените принципи в националното право. Вътрешното законодателство определя възрастовите граници за настъпване на наказателната отговорност. Възрастта на наказателната отговорност по престъпленията с международен елемент се определя:

- а) според националното право;
- б) съгласно международните договори.

Ако с международен договор е определена възраст, от която настъпва отговорността, валидно е решението по договора.

Исключенията от традиционното право, които се срещат при международните престъпления: ирелевантност на служебното положение на дееца, имунитет и давност, не се прилагат при престъпленията с международен елемент. Възможните изключения се установяват с международен договор, напр. двустранни договори за правна помощ. Страните са свободни да договарят условия, след като с акта не се нарушават фундаментални принципи и норми на международното право.

Има се предвид характерът на обекта на посегателство при престъпленията с международен елемент – посегателството е върху човешки отношения в нормалния живот на обществото или върху междудържавните отношения, без да се застрашават или увреждат световният мир и сигурност. Опасността от засягането на тези отношения е значително по-малка, отколкото при международните престъпления.

Отговорност на юридически лица

В чл. 10 от Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (Конвенцията от Палермо) е регламентирана отговорността на юридическите лица, която в съответствие с правните принципи на държавите, които са я ратифицирали, може да бъде:

- наказателна;
- гражданска;
- административна.

Организираните киберпрестъпни групи използват корпорации, предприятия, благотворителни организации или други субекти за из-

вършване на сериозни и сложни престъпления. Те могат да използват тези организации, за да прикрият личното участие в тези престъпления, тъй като компаниите могат да бъдат особено полезни за укриване на клиенти и транзакции, както и за запазване на собствеността върху облаги от киберпрестъпление. Наказателното право има процедури за отчитане на този вид поведение под прикритието на организация. Те се основават на разграничението между физически лица (т.е. физически лица) и юридически лица, като например корпорации.

Сложните корпоративни структури могат ефективно да скрият истинската собственост, клиенти или транзакции. Понятието юридическо лице може да се използва и за предпазване на физически лица от отговорност, а сложни структури могат да се използват за прикриване на незаконна дейност. Ролята на юридическите лица в дадена незаконна дейност може да обхваща целия спектър от организирани транснационални престъпления, от трафик на хора, наркотици, фалшифицирани медицински продукти или оръжие, до корупция и пране на пари. Следователно гарантирането на отговорността на юридическите лица е важен компонент в борбата с транснационалната организирана престъпност (Vermeulen et al. 2012).

Чл. 10 от Конвенцията за организираната престъпност относно отговорността на юридическите лица е важно признание за ролята, която юридическите лица могат да играят при извършването или улесняването на транснационална организирана престъпност. Той изисква държавите страни да установят отговорността на юридическите лица, като същевременно предвиждат, че при спазване на правните принципи на държавата страна тази отговорност може да бъде наказателна, гражданска или административна².

Националните правни режими остават доста разнообразни по отношение на начините, по които се отнасят към отговорността на юридическите лица, как приписват отговорност или вина и определят санкции, като някои държави прибегват до наказателни санкции срещу самата организация, като глоби, конфискация на имущество или лишаване от законни права, докато други прилагат ненаказател-

² United Nations (2014). Liability of Legal Persons. Article 10 of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. // Conference of the Parties. Working Group of Government Experts on Technical Assistance. October 6-7. CTOC/COP/WG.2/2014/3.

ни или квазинаказателни мерки³.

По-специално, съгласно чл. 10 (3) отговорността на юридическите лица трябва да бъде установена, без да се засяга наказателната отговорност на физическите лица, извършили престъпленията. Следователно отговорността на физическите лица, извършили деянията, е в допълнение към всяка корпоративна отговорност и не трябва да бъде засегната от нея. С други думи, когато физическо лице извършва престъпления от името на юридическо лице, трябва да има възможност за преследване и санкциониране както на физическото лице, така и на юридическото лице.

Някои ключови въпроси могат да бъдат идентифицирани в процеса на установяване на отговорността на юридическите лица. Например: какво означава юридическо лице в конкретен правен контекст; може ли юридическо лице да носи юридическа отговорност за престъпление, извършено от някои от неговите членове; как тази отговорност се приписва на юридическото лице; ако дадена държава признава наказателна отговорност на юридически лица, как законодателят приписва психическия елемент на престъплението на изкуствен субект.

Приписването на отговорност на изкуствен субект е особено сложно предизвикателство за много юрисдикции, тъй като повечето правни системи основават своите наказателни закони върху комбинация от физическо поведение и психически състояния. Докато елементът на физическото поведение е сравнително ясен, приписването на психически състояния, като „намерение“ или „знание“, на юридическо лице е по-сложно. В този контекст някои държави решават да направят отговорността на юридическото лице зависима от отговорността на физическите лица. По този начин в юрисдикции, приели този подход, една компания може да бъде държана под отговорност за престъпление, извършено от служител или служител на организацията. Други страни се стремят да отразят виновността на самата организация и напр. както при престъпленията, извършени от физически лица, защитата срещу отговорност може да бъде еквивалентна за юридически лица⁴.

Отговорността на юридическите лица се предвижда независимо

³ Ibid.

⁴ Ibid.

от наказателната отговорност на физическите лица, които са извършили престъпленията.

Субект на престъпления с международен елемент могат да бъдат само легитимни юридически лица. Нелегитимните, организирани престъпни групи, не са субект на тези престъпления. Самото им съществуване и функциониране е престъпно⁵.

Съгласно Конвенцията от Палермо (чл. 12, ал. 8) юридическото лице отговаря с наличното си имущество в страната и чужбина, както и с бъдеща печалба. Правата на добросъвестните трети страни са защитени.

Националното право урежда процесуалните правила, по които се реализира отговорността на юридическите лица.

Установяването на отговорността на юридическите лица увеличава трудността за лицата в легитимния бизнес сектор да действат като посредник за дейността на организираната киберпрестъпност. В допълнение, това може да има възпиращ ефект, като се има предвид, че увреждането на репутацията може да бъде много скъпо за организацията и че може да действа като катализатор за по-ефективни управленски и надзорни структури, за да се гарантира спазването на закона.

Отговорност на държавата

Държавата не е субект на престъпление с международен елемент, но тя може да бъде отговорна за неправомерни действия на нейни институции. Тази отговорност няма наказателен характер (Bothe 2002: 392).

Според Ш. Басиуни престъпленията по международното наказателно право засягат „*civitas maxima*“ – колективните задължения на държавите пред международния правов ред, надхвърлящи интересите на отделната държава (Bassiouni 2008: 392).

А. Кибальник определя общия обект на престъпленията по международното наказателно право като „световния правопорядък“ – съвкупност от правни блага и интереси, определени от системата на международното право и охранявана от международното наказателно право (Кибальник 2010: 144).

⁵ Ibid, p.122.

Заклучение

При използването на услуги в интернет потребителят носи отговорност за съдържанието на предаваната от него информация, за нейната достоверност с оглед претенции за права на трети лица и правилата за нейното разпространение. Той отговаря за вредите, които могат да настъпят от неговите действия върху личността или имуществото на други лица или нравствените принципи на обществото.

Юридическите лица отговарят наказателно, ако това е предвидено в националното законодателство на всички субекти на престъплението с международен елемент. Тази хипотеза трудно може да се реализира. Привличането към отговорност на юридическо лице е възможно, ако това е предвидено в международен договор между засегнатите страни.

Държавата трябва да гарантира, че юридическите лица носят отговорност и по този начин на юридическите лица се налагат ефективни, пропорционални и възпиращи санкции. Най-често използваната санкция срещу юридическо лице е глоба, която може да се характеризира като наказателна санкция, ненаказателна санкция или хибридна санкция. Други санкции включват конфискация, реституция или дори закриване на юридически лица. Освен това държавите може да пожелаят да обмислят непарични санкции, налични в някои юрисдикции, като отнемане на определени предимства или забрана на определени дейности.

Използвана литература

1. Бойчев, Г. Правонарушение. София: Юриспрес, 2003, с. 98.
2. Наумов, В. Право и интернет. София, 2002, с. 97.
3. Кибальник, А. Современное международное уголовное право. Москва, 2010, с. 144.
4. Тункин, Г. Международно право. София: Наука и изкуство, 1986, с. 170.
5. Цакова, И. Интернет право.бг. София: Парадигма, 2014, с. 115.
6. Цакова, И. Интернет право.бг. София: Парадигма, 2014, с. 123.
7. Bassiouni, Ch. International Criminal Law: Surses, subjects and contents, 2008, Vol. 1, p. 24.
8. Bothe, M. War Crimes. The Rome Statute of the International

Criminal Court: A Commentary. Oxford, 2002, p. 392.

9. Vermeulen et al. Liability of Legal Persons in the EU. Maklu, 2012.

За контакти:

Драгомир Кръстев

Докторант в ИДП към БАН

E-mail: drago.krastev@gmail.com